

Asia: VN/35314/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi siviilipalveluslain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Siviilipalveluslaki on etsivän nuorisotyön kannalta merkityksellinen, sillä etsivä nuorisotyö toteuttaa Puolustusvoimien, siviilipalveluskeskuksen ja kuntien yhteistyölle perustuvaa Aikalisä-toimintaa osana perustehtäviään ja vastaa toiminnasta kaikissa kunnissa. Aikalisä-toiminta muodostaa kriittisen turvaverkon: etsivät nuorisotyöntekijät kohtaavat nuoria kutsunnoissa, osallistuvat niitä edeltäviin terveystarkastuksiin, ovat mukana Puolustusvoimien aluetoimistojen järjestämissä tarkastuksissa (AJT) ja tarjoavat matalan kynnyksen tukea ennen ase- tai siviilipalvelusta sekä sen aikana ja sen päättyessä.

Erytisen merkittävä Aikalisä-toimintamalli on niiden nuorten kohdalla, joiden ase- tai siviilipalvelus keskeytyy. Nuorisolain (1285/2016, 11 §) mukaisesti palveluksensa keskeyttävien yksilöinti- ja yhteystiedot ilmoitetaan nuoren kotikunnan etsivään nuorisotyöhön. Etsivät ovat yhteydessä nuoreen, auttavat uudessa tilanteessa nuoren tahdon mukaisin tavoin ja tarvittaessa ohjaavat nuorta hänen tarvitsemiinsa palveluihin.

Etsivän nuorisotyön näkökulmasta ja kentän toimijoilta saatujen kokemusten mukaan siviilipalvelusjärjestelmässä on nyt kaksi keskeistä ongelmakohtaa: 1) kesken varusmiespalveluksen siviilipalvelukseen nyt vaihtavien nuorten puutteellinen mahdollisuus saada tukea ja ohjausta, ja 2) työpalveluspaikkojen saamisen hankaluudet.

Ensimmäinen etsivän nuorisotyön esille tuoma rakenteellinen ongelmakohta koskee hetkeä, kun varusmies ei varsinaisesti keskeytä palvelustaan – jolloin Puolustusvoimien tulee nuorisolain mukaisesti ilmoittaa hänen yksilöinti- ja yhteystietonsa etsivälle nuorisotyölle – vaan siirtyy kesken varusmiespalveluksen siviilipalvelukseen. Myös jälkimmäisessä tapauksessa palvelus jää

tosiasiallisesti kesken, mutta tuolloin Puolustusvoimat ei ilmoita nuoren yksilöinti- ja yhteystietoja etsivälle nuorisotyölle.

Puolustusvoimien tulkinnan (määräys HR733) mukaan vaihtamisen kohdalla kyseessä ei ole nuorisolain (1285/2016, 11 §) mukainen palveluksen keskeyttäminen, koska nuoren lakisääteisen maanpuolustusvelvollisuuden suorittaminen jatkuu periaatteessa katkeamattomana toisessa muodossa. Etsivälle nuorisotyölle ei siksi luovuteta näiden nuorten yhteystietoja, ellei sitten joukko-osaston sosiaalikuraattori keskustellessaan nuoren kanssa havaitse erityisiä tuen tarpeita ja saa nuorelta erityistä suostumusta yhteystietojen luovuttamiseen. Moni siviilipalvelukseen vaihtava nuori kuitenkin kotiutuu joukko-osastosta nopeasti ja sosiaalikuraattoria kohtaamatta (ks. Oikeusasiamiehen ratkaisu EOAK/1973/2023), jolloin tuen tarpeita ei päästä havaitsemaan eikä etsivän nuorisotyön apua ja tukea tarjoamaan heille lainkaan.

Kuitenkin myös jälkimmäisessä kesken jäämisen tapauksessa ja kotiutuessaan joukko-osastosta siviiliin nuori kohtaa yllättävän elämäntilanteen. Vaihtaminen palvelumuodosta toiseen aiheuttaa yleensä useamman kuukauden odotusajan ennen kuin siviilipalvelusjakso käynnistyy. Puolustusvoimien joukko-osaston henkilökunta eikä itse nuori vaihdoksen ja varusmiespalveluksen keskeytymisen hetkellä tiedä tarkasti, milloin nuori pääsee siviilipalveluksensa aloittamaan. Etsivän nuorisotyön kokemusten mukaan tämä kestoltaan ja luonteeltaan epämääräinen ajanjakso aiheuttaa osalle nuorista kohonneen syrjäytymisriskin. Osa näistä nuorista myös tulee sittemmin tekemisiin etsivän nuorisotyön kanssa, mutta etsivien ja siviilipalvelukseen vaihtaneiden nuorten kontaktit ovat kuitenkin nyt lähinnä satunnaisten kohtaamisten tai nuorten oman aktiivisuuden varassa.

Kehittämällä tiedonkulkua voitaisiin vahvistaa palvelumuodosta toiseen vaihtavien nuorten asemaa ja pienentää heidän syrjäytymisriskiään. Into katsoo perustelluksi säätää lailla, että myös kesken varusmiespalveluksen siviilipalvelukseen vaihtavista nuorista tehtäisiin pääsääntöisesti yhteydenottopyyntö heidän kotikuntansa etsivälle nuorisotyölle samaan tapaan kuin palveluksensa keskeyttävien kohdalla nyt toimitaan. Silloin etsivät voisivat sujuvasti tarjota näillekin nuorille heille täysin vapaaehtoista mahdollisuutta sosiaalisesti vahvistavaan tukeen ja ohjaukseen.

Toinen siviilipalvelusjärjestelmän rakenteellinen haaste liittyy työpalvelun monelle nuorelle valitettavan korkeaan kynnykseen, jonka madaltamista hallituksen esitys ei riittävällä tavalla nyt huomioi. Nykyinen siviilipalvelusjärjestelmä vastaa pitkälti avoimia työmarkkinoita: siviilipalveluksen valinneet nuoret etsivät työpalveluspaikkoja itsenäisesti, lähettävät työhakemuksia, käyvät haastatteluissa ja markkinoivat osaamistaan työnantajille. Kuten avoimilla työmarkkinoilla, kilpailu paikoista on kovaa ja organisaatioiden resurssit nuorten rekrytoimiseen, ylläpitokustannuksista vastaamiseen sekä työhön perehdyttämiseen ja sen ohjaamiseen hyvin rajallisia. Monilla alueilla työpalveluspaikkoja on ollut tarjolla vähän, jos lainkaan. Nuorilta on paikoin edellytetty huomattavaa työmatkaa tai muuttamista uudelle paikkakunnalle työpalveluspaikan perässä, mikä on osoittautunut osalle nuorista mahdottomaksi.

Vahvojen työelämävalmiuksien, korkean itseohjautuvuuden ja alueellisen liikkuvuuden vaatimukset ovat muodostaneet esteitä siviilipalveluksen suorittamiselle etenkin monien heikossa työmarkkina-
asemassa olevien nuorten kohdalla. Näillä nuorilla saattaa olla esimerkiksi terveyshaasteita tai
toimintakyvyn rajoitteita, neuropsykiatrisia erityispiirteitä, haasteita kielen ymmärtämisessä,
taloudellisia vaikeuksia, tai poikkeuksellisen monimutkaisia perhe- tai elämäntilanteita. Etsivät
nuorisotyöntekijät ovat toimineet monen siviilipalvelusvelvollisen tukena, mutta avusta huolimatta
kaikille ei löydy palveluspaikkaa.

Vaikka hallituksen esityksessä viranomaiset veloitetaan huomioimaan siviilipalvelusvelvollisten
hyödyntäminen valmiussuunnittelussa, tämä ei ratkaise palveluspaikkapulaa heikossa työmarkkina-
asemassa olevien nuorten osalta. Jotkut organisaatiot saattavat yhä kieltäytyä työllistämästä
siviilipalvelusvelvollisia tai tehdä sitä vähäisesti suhteessa tehtäväkenttäänsä. Lisäksi
palvelustehtävien painottuminen kokonaisturvallisuuteen ja siihen mahdollisesti liittyvä
soveltuvuuden arviointi saattaa nostaa joidenkin työpalvelupaikkojen osaamisvaatimuksia, mikä
kohottaa rekrytointikynnystä edelleen. Näyttää myös mahdolliselta, että osa palveluspaikkoja
aiemmin tarjonneista organisaatioista tekisi jatkossa niin entistä vähemmän, kun tehtäviltä
edellytetyt sisällöt muuttuvat.

Myös nuorten työpajat tarjoavat joillakin paikkakunnilla palveluspaikkoja erityisesti paljon tukea
tarvitseville nuorille. Työpajat ovat tuoneet esille, että ne voisivat tarjota paikkoja laajemmin, mikäli
se olisi organisaatiolle taloudellisesti mahdollista. Siviilipalvelusvelvollisen työpalvelujakson
kustannukset organisaatiolle (noin 600–1200 euroa/kk) ovat monelle avustusvarojen varassa
toimivalle kolmannen sektorin organisaatiolle nyt maksukynnyksen yläpuolella. Työpajojen
mahdollisuuksia palveluspaikkoina tulisivin vahvistaa. Moni siviilipalvelusvelvollinen hyötyisi
työpajojen valmennuksellisesta tuesta, yhteisöllisestä ympäristöstä sekä osaamisen ja
työelämävalmiuksien vahvistamisesta.

Into katsoo, että palveluspaikkojen tarjontaa koskevaan kysymykseen kaivattaisiin selkeyttäviä ja
vahvistavia parannuksia. Into toivoo asianosaisten viranomaisten tarkastelevan
siviilipalveluspaikkojen alueellista tarjontaa niin, että paikkoja – myös tuetumpia,
siviilipalvelusvelvollisen perehdytykseen ja ohjaukseen sitoutuneita – pyrittäisiin lisäämään
potentiaalisten organisaatioiden aktiivisella informoinnilla. Tietoa paikoista olisi hyvä jakaa
alueellisesti nuorten työllistymistä edistävässä monialaisen tuen yhteispalvelussa (laki työllistymisen
monialaisesta edistämisestä 381/2023, 16 §) mukana oleville toimijoille sekä alueella mahdollisesti
toimiviin Ohjaamoihin. Tulisi myös tarkastella mahdollisuuksia jatkossa velvoittaa valtiollisia ja
kunnallisia organisaatioita rekrytoimaan siviilipalvelusvelvollisia.

Into kiittää niistä parannuksista, jotka on suunnattu helpottamaan siviilipalveluspaikan hakemista ja
majoituskorvauksien yhdenvertaisuutta. Muutokset ovat oikeansuuntaisia, joskin niiden vaikutusten
mittaluokka jäänee maltilliseksi. Siviilipalvelusvelvolliselle korvattaisiin jatkossa 3
työhaastattelumatkaa aiemman yhden sijaan. Tämä auttaa nuoria, joiden kotipaikkakunnalla ei ole
palveluspaikkoja, ja joilla ei ole rahaa matkustaa työhaastatteluihin toiselle paikkakunnalle. Lisäksi
laista poistettaisiin vanhempiensa omistamassa asunnossa majoittuvia nuoria koskeva pienempi

majoituskorvaustaso, mikä on toisinaan saattanut ohjata rekrytointeja niin, että palveluspaikat ovat suosineet niille halvemmaksi tulevia nuoria. Ehdotettu muutos majoituskorvausten tasaamisesta on nuorten yhdenvertaisuuden kannalta myönteinen.

Into haluaa kiinnittää huomiota myös Siviilipalveluskeskuksen resursseihin. Keskus ansaitsisi merkittävien koulutus- ja ohjaustehtäviensä nojalla vahvemman rahoituspohjan. Esityksessä keskukselle ehdotetut uudet tehtävät edellyttävät huomattavaa työpanosta. Into katsoo, että etenkin jos lakiesitys hyväksytään, tulisi keskuksen pysyväisluonteista rahoitusta vahvistaa.

Lisäksi lakiesityksen vaikutusarvioinnissa olisi huomioitava paremmin, miten lain toimeenpanon seurauksena sekä varusmies- että siviilipalveluksen suorittamisesta kieltäytymisen, eli niin sanotun totaalikieltäytymisen, suosio saattaisi kasvaa. Suomessa on perinteisesti ollut jokaisessa kohortissa joukko vakaumuksellisia nuoria, jotka ovat halunneet pitää etäisyyttä valtion turvallisuuskoneistoon, ja jotka ovat tasapainoilleet siviilipalveluksen ja totaalikieltäytymisen valitsemisen välillä, usein siviilipalvelukseen päätyen. Siviilipalveluksen korostaminen osana maanpuolustusvelvollisuutta ja sen tehtäväsisältöjen kytkeminen vahvemmin kokonaisturvallisuuteen ja varautumiseen tulisi mahdollisesti vaikuttamaan näiden nuorten valintoihin. Esityksen toimeenpano voisi siksi johtaa muiden asioiden ohella myös totaalikieltäytymisen valitsevien nuorten määrän lisääntymiseen. Tämä on valtiollisestikin hyvä tiedostaa jo ennalta.

Pietikäinen Reetta
Into - etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta